

REICHSWEHRI IDENTITEEDIKRIIS: SELLE MÕJUD JA KAJASTAMINE EESTIS AASTATEL 1919–1934

Igor Kopõtin

Sõjaline kaotus mõjub raskelt iga sõjaväe moraalile ja identiteedile. Esimese maailmasõja järgses Saksa armees – Reichswehris – tekkinud kriis oli eriline selle poolest, et ohvitserkond ei tajunud armee lüüasaamist lahinguväljal; kaotuse põhjuseks peeti hoopis “kodurinde” murdumist; revolutsiooni, mis asendas keisrivõimu demokraatliku riigikorraga. Sellega ei soovinud leppida Saksa ohvitserkond ja generaliteet, arendades armeed ühiskonnale suletuna ja riigikorrale vaenulikuna. Tekkis “riik riigis” situatsioon, mida võib pidada tsiviil- ja militaarsuhete klassikaliseks vastasseisuks. Tegu oli Euroopa sõdadevahelise poliitilise süsteemi jaoks keskse sündmusega, mis mõjutas arenguid mitte ainult Saksamaa sisepoliitikas, soodustades natside võimuletulekut, vaid võis suunata relvajõudude arengut ka teistes Euroopa riikides. Käesolev artikkel analüüsib Reichswehri ja Saksa Vabariigi suhteid ning nende suhete kajastamist ja mõjusid Eesti sõjaväele.

Pärast Teist maailmasõda tekkis Saksa ajaloo uurimises uus suund – nn Weimar-Forschung, mille eesmärgiks oli uurida Saksamaa “läbikukkunud demokraatia” (1918–33) asjaolusid, põhjusi ja tagajärgi. Weimar-Forschung raames hakati 1950. aastatel uurima Reichswehri ajalugu. Seda seoses Lääne-Saksamaal tekkinud terava poliitilise diskussiooniga kaitsepoliitika, eriti aga Saksamaa Liiduvabariigi armee loomise, nn taasrelvastumise ja NATO-ga liitumise küsimustes. Uurijad keskendusid esialgu relvastumisele, salajasele koostööle teiste riikidega ja sõjatööstuse küsimuste uurimisele ning alles seejärel Reichswehri positsioonile riigis ning armee ekstra-konstitutsioonilistele mõjudele vabariigi arengus.¹ Selles võtmes keskendusid 1950. ja 1960. aastatel kirjutatud uurimused Reichswehri kui “riik riigis” rolli analüüsile.² Sellele järgnesid uurimused, milles käsitleti

¹ Eberhard Kolb, *Die Weimarer Republik* (München: R. Oldenbourg, 1993), 178–182.

² Francis L. Carsten, *Reichswehr und Politik 1918–1933* (Köln-Berlin: Kiepenheuer & Wirtsch, 1966).

Reichswehri positiivseid mõjusid vabariigile, eriti selle konsolideerimise etapil.³ Uut hoogu diskussioonile andis kontseptuaalne käsitlus Reichswehrist kui totaalset “armeeriigist” (*Wehrstaat*).⁴ Üheks oluliseks Weimar-Forschungi sõjaajaloo historiograafia suunaks on poliitiliste parteide, eeskätt Natsionaalsotsialistliku Saksa Töölispartei (NSDAP) mõju analüüs Reichswehrile.⁵ Viimase aja käsitlustes uuritakse Reichswehri kui Wehrmacht eelkäijat nii kaadri, väljaõpe kui ka hoiakute poolest.⁶

Reichswehr-Forschungist tulenev põhimõtteline vormel “riik riigis” kajastab sõjaväe lojaalsuse probleemi demokraatliku riigikorralduse suhtes. Eesti keeles ei ole seni Weimar-Forschungi teemalisi teaduspublikatsioone ilmunud, mistõttu see ajalouuurimuse suund on Eestis vähetuntud. Antud teema peaks pakkuma huvi, sest “riik riigis” olukorda võib pidada klassikaliseks näiteks, milliseks võib kujuneda sõjaväe roll demokraatlikus riigis. See kogemus ajendas Saksamaad pärast Teist maailmasõda rakendama sõjaväe üle tänapäevani kehtivaid demokraatliku riigi kontrollimehhanisme.

Käesolevas artiklis analüüsitakse, millised olid selle probleemi peamised pidepunktid ja kuidas neid käsitleti Eesti sõjaväes, peamiselt ajakirja *Sõdur* veergudel, ja Eesti sõjaväe juhtkonna poolt. Kuivõrd oluliseks peeti arenguid Reichswehris Eesti jaoks ning kuidas muutusid selle probleemi hinnangud aja jooksul, eriti silmas pidades rahvuslikku sõjaväe ülesehitust Eestis 1920. ja 1930. aastatel. Antud küsimus on oluline ka sellepärast, et 1930. aastate teisel poolel võttis Eesti sõjaväe juhtkond eesotsas Sõjavägede Staabi ülema kindralleitnant Nikolai Reegiga suuna lähenemisele Saksamaaga. Ühtlasi pakutakse võrdlust sõjaväe ja riigi suhetest Saksamaal ja Eestis nimetatud ajaperioodil, eriti 1934. aasta 12. märtsi riigipöörde sündmuste taustal.

Vaatamata sellele, et Reichswehri suhted Eesti sõjaväega olid väga piiratud nii Versailles' lepingu kui ka Eesti sõjaväes valitsenud Poola

³ Harold J. Gordon, *Die Reichswehr und die Weimarer Republik 1919–1926* (Frankfurt am Main: Bernard and Graefe, 1959); Hans Meier-Welcker, *Seeckt* (Frankfurt: Bernard and Graefe, 1967).

⁴ *Militär und Militarismus in der Weimarer Republik*, hrsg. von K.-J. Müller, E. Opitz (Düsseldorf: Droste, 1978).

⁵ Thilo Vogelsang, *Reichswehr, Staat und NSDAP 1930–1932* (Stuttgart: Deutsche Verlag.-Anst., 1962).

⁶ Johannes Hürter, *Hitlers Heerführer: die deutschen Oberbefehlshaber im Krieg gegen die Sowjetunion 1941/1942* (München: Oldenburg Verlag, 2007); *Die Wehrmacht: Mythos und Realität*, hrsg. von Rolf-Dieter Müller und Hans-Erich Volkmann (München: Oldenburg Verlag, 1999).

orientatsiooni tõttu,⁷ leidsid arengud Saksa armees üpris laialdast kajastust Eesti ainukeses populaarteaduslikus analüütilises sõjanduse ajakirjas *Sõdur* (hakkas ilmuma 1919. aastal Ülemjuhataja Staabi väljaandel). Selles käsitleti mitte ainult sõjatehnilisi küsimusi,⁸ vaid muuhulgas ka Reichswehri lojaalsuse probleemi Weimari vabariigi suhtes. Sõduris avaldatud artiklid Reichswehrist on nii referatiivset kui ka analüüsivat laadi. Samas kui Eesti Berliini saatkonna diplomaatiline kirjavahetus (Riigiarhiivis fondis 1581) keskendub paraku rohkem konsulaartenistuse, kultuuri- ja äritegevuse küsimustele vaid väheste ülevaadetega poliitilistest sündmustest Saksamaal.⁹ Sõjalisi küsimusi hakatakse veidi rohkem käsitleda sõjaväeatašee kolonel Ludvig Jakobseni määramisega välisteenistusse Berliini 1936. aasta lõpus ja seda valdavalt tehnilisest küljest.¹⁰ Huvipakkuvat informatsiooni võib leida ka Riigiarhiivi fondis 495 (Sõjavägede Staap).

Kuigi vabadussõjalaste liikumine ja 1934. aasta märtsipöörde sündmused on Eesti historiograafias suhteliselt põhjalikult uuritud, jääb sõjaväe roll ja seos poliitikaga nende sündmuste valguses veidi selgusetuks. Milliseid tulemusi annaks Saksa Reichswehri problemaatika projitseerimine Eesti sõjaväe tegevusele riigi süsteemis sõdadevahelises Eestis?

Kaotuse ja võidu narratiiv

Kaotus Esimeses maailmasõjas ja Saksa impeeriumi kokkuvarisemine tundus Saksa armee juhtkonnale ja ohvitserikorpusele täieliku katastroofina.¹¹ Impeeriumi viimane kantsler prints Max von Baden tunnistas juba

⁷ Magnus Ilmjärv, *Häälētu alistumine: Eesti, Läti ja Leedu välispoliitilise orientatsiooni kujunemine ja iseseisvuse kaotus 1920. aastate keskpaigast anneksioonini* (Tallinn: Argo, 2004), 365.

⁸ Vt nt: Herbert Brede, "Saksamaa suurtükiväe uus organisatsioon", *Sõdur*, 13 (1921), 7–8; H. G., "Taktika ja määrustikud", *Sõdur*, 51/52 (1924), 3–5; "Die Wehkreis-Prüfung 1925", *Sõdur*, 7/8 (1926), 153–156; Dietrich von Buxhoeveden, "Dr. Rudolf Hanslian "Der chemische Krieg""", *Sõdur*, 36/37/38 (1932), 901–903; A.K., "Ülevaade Reichswehri ringkonna-katsetest", *Sõdur*, 5/6 (1930), 148–150; "Saksa maa- ja mereväe professionaalkoolid", *Sõdur*, 19–20 (1930), 617–618.

⁹ Vt nt Riigiarhiiv (edaspidi ERA), f. 957, n. 12, s. 24: Informatsioon Eesti saatkonnalt Berliinis Saksa poliitilisest olukorrast ja Eesti-Saksa majandussuhetest, 1922–1923.

¹⁰ Vt nt: ERA, f. 495, n. 12, s. 167: Kirjavahetus sõjaväe esindajaga Saksamaal, 1934–1940; ERA, f. 495, n. 12, s. 206: Kirjavahetus Eesti sõjaväeesindajaga Saksamaal ja Ungaris sõjandusalase informatsiooni edastamise küsimustes, 1937–1940; ERA, f. 495, n. 12, s. 263: Toimik Saksa kindralstaabi ülema kindral F. Halderi külaskäigu kohta Eestisse 26.–29. juuni 1939; ERA, f. 495, n. 11, s. 1: Ettekandeid ja kokkuvõtteid Eesti esindajailt välismaal, 1930.

¹¹ Hürter, *Hitlers Heerführer*, 86.

1918. aasta oktoobri keskel, et Saksa armee “pankrotistus” lahinguväljal ja kogu riik langes revolutsiooni.¹² Selleks ajaks kandis Saksa armee tohutuid kaotusi relvastuses, tehnikas, varustuses ja inimestes ning kaotas pea täielikult lahinguvõimekuse.¹³ Saksa armee kindralstaabi ülem kindral Erich Ludendorff nõudis veel 1. oktoobril 1918 keiser Wilhelm II-lt rahuläbirääkimiste alustamist, sest sõjavägi “ei pidanud olema võimeline ootama kauem kui 48 tundi”.¹⁴ Isikkoosseisult kokku kuivanud Saksa jalaväekompaniid läänerindel pidid endast kujutama “skelette”, kuna sõdurite arv nendes langes kuni viiekümneni. Naastes kodumaale avastasid sõjaväelased eest revolutsiooni: kõikjal valitses majanduslik viletsus, sõjaväsimus ja sotsiaalne viha.¹⁵ Kogu naasnud demoraliseerunud armee šokki nimetati siis “novembrielamuseks”, vastukaaluks augustis 1914 läbi elatud vaimsele eufooriale – “augustielamusele”.¹⁶

Saksa sõjaväelaste poolt koheselt “Versailles’ diktaadiks” nimetatud Pariisi rahulepinguga oli vana keisrarmee mõistetud vähendamisele ja desarmeerimisele. Uues loodavas armees – Reichswehris – kehtestati arvukuse piiiriks 100 000 sõdurit, kellest vaid 4000 võisid olla ohvitserid. Seda siis, kui sõja lõpus ainuüksi läänerindel oli Saksa sõjaväelasi üle 2,5 miljoni, kogu armees oli 270 000 ohvitseri. Lisaks pidi Saksa armee loobuma moodsast relvastusest, mille alla kuulusid muuhulgas ka tankid. See oli suur löök Saksa sõjaväelaste mainele ning kutsus esile armee juhtkonna protesti ja trotsi.¹⁷

Demokraatliku Weimari vabariigi ja Reichswehri vahel kujunesid algusest peale keerulised suhted ja tekkis lojaalsuse probleem, mis mõjutas mitte ainult sõjaväe, vaid kogu riigi arengut. Lähiajalooos tuntud vastasseis riigi ja armee vahel omas mitut olulist aspekti, mis kuuluvad kollektiivsete väärtuste ja hoiakute valdkonda.¹⁸ Üheks oluliseks ideeliseks lahkmeks

¹² Carl Hans Hermann, *Deutsche Militärgeschichte: eine Einführung* (München: Bernhard & Graefe Verlag, 1979), 325–326.

¹³ Fritz Fischer, *Griff nach der Weltmacht: die Kriegspolitik des kaiserlichen Deutschland 1914–1918* (Düsseldorf: Droste Verlag, 2004), 548–553.

¹⁴ Robert Ingrim, *Von Talleyrand zu Molotow: die Auflösung Europas* (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1951), 146–147.

¹⁵ Gottlob Egelhaaf, *Geschichte der neuesten Zeit: von Frankfurter Frieden bis zur Gegenwart*, 2 (Stuttgart: Carl Grabbe Verlag, 1920), 384–385, 429–430; Adolf Schlicht, Jürgen Kraus, *Die deutsche Reichswehr: die Uniformierung und Ausrüstung des deutschen Reichsheeres von 1919 bis 1932* (Wien: Verlag Militaria, 2005), 14–15.

¹⁶ Hürter, *Hitlers Heerführer*, 88.

¹⁷ Friedrich von Rabenau, *Seeckt: aus seinem Leben 1918–1936* (Leipzig: Von Hase & Koehler Verlag, 1940), 159; Dominique Venner, *Söldner ohne Sold: die deutschen Freikorps 1918–1923* (Kiel: Arndt, 1984), 182.

¹⁸ Hermann, *Deutsche Militärgeschichte*, 372–375.

sõjaväelaste (ka lihtsõdurite) ja poliitikute (vabariigi ja kogu tsiviilühiskonna) vahel sai sõjaväelaste Pariisi rahulepingu ehk “Versailles’ diktaadi” eiramine ja nn Dolchstoßlegende – arusaam kaotusest Esimeses maailmasõjas, milles süüdistati sotsiaaldemokraatlike poliitikuid, ignoreerides Saksa sõjaväe strateegilise võimekuse tolleaegseid objektiivseid tegureid.¹⁹

Legendide ja stereotüüpide hulka võib arvata arusaama, et Saksa armee ei olnud Esimest maailmasõda kaotanud sõjalise lüüasaamise teel (*im Felde unbesiegt*), vaid oli “reedetud” sisevaenlase poolt ja sisemaal (nn “novembrireeturid”). Selliste reeturite hulka arvati juute ja sotsialiste, kes väidetavalt kandsid süüd impeeriumi kokkuvarisemises, bolševiseerumises ja Saksa piirialade äraandmises “korrumpeeritud idarahvastele” – “idabarbaritele”, kelle hulka arvati poolakaid, leedulasi, lätlasi ja teisi idaeurooplasi. Noa-hoobi andmises süüdistati konkreetset Saksa sotsiaaldemokraate. Selliseid arvamusi jagas valdav enamus Saksa ohvitseridest,²⁰ ning kunagise 3. OHL-i (*Oberste Heeresleitung* ehk ülemjuhatus) juhid Paul von Hindenburg ja Erich Ludendorff, kellel olid teada kaotuse tegelikud põhjused, kasutasid neid legende selleks, et üle kanda oma süü poliitikutele.²¹

Juba 1920. aastal avaldati ajakirjas *Sõdur* eesti keeles katkendeid Ludendorffi mälestustest²², millega edastati müüti Saksamaa “mittesõjalisest kaotusest”. Eraldi toodi välja Ludendorffi süüdistused Saksa valitsuse suhtes, kes väidetavalt kaotas propagandaheitluse, ja süüdistused Saksa ajakirjandusele, kes polevat kindlustanud Saksa armee meeletolu. Samal ajal kui “poliitikut õonestasid armeed ja Reichi” olevat Saksa ohvitserid “täitnud oma kohust” rindel.²³

“Novembrielamuse” fenomeni käsitleti Eestis ka 1930. aastal Sõduris avaldatud arvustuses Friedrich Altrichteri käsitlusele sõjaväepsühholoogiast.²⁴ Artiklis korrati saksa autori mõtteid Dolchstoß-legendist, kus “nõrga valitsuse asemele riigis tõusis esiplaanile riigipäev oma radikaalsemate esindajate näol. Nüüd nende parteide kihutustöö suundus juba varjamatult ei millegi vähema kui keisri enda vastu, kelles kalduti järk-järgult nägema sõja jätkamise peamist põhjust. Sõjaväge, selle sisemist korda ja üksikuid

¹⁹ Hermann, *Deutsche Militärgeschichte*, 321; Hürter, *Hitlers Heerführer*, 95.

²⁰ Hürter, *Hitlers Heerführer*, 86–87, 95–96.

²¹ Horst Möller, *Weimar: die unvollendete Demokratie* (Nördlingen: DTV, 1994), 69.

²² Erich Ludendorff, *Meine Kriegserinnerungen 1914–1918* (Berlin: Mittler & Sohn, 1919).

²³ “Ludendorffi sõjamälestusi”, *Sõdur*, 49 (1920), 4–5; *ibid.*, 51 (1920), 6.

²⁴ Friedrich Altrichter, *Die seelischen Kräfte des Deutschen Heeres im Frieden und im Weltkriege* (Berlin: Mittler & Sohn), 1933.

väärnähteid arvustati avalikult.²⁵ Arvustuse autor nõustub Altrichter'i süüdistustega uue Saksa valitsuse vastu sõjalise kaotuse osas.

Erinevalt Saksa armeest ja ühiskonnast, kus valitsesid kaotuse- ja revanšismimeeleolud, hakati Eesti sõjaväes, eriti pärast 1924. aasta 1. detsembri mässu, kultiveerima rahvuslikku võidunarratiivi. Ajaloolane Kristi Kukk kirjutab, et rahvusluse hilisemal arengufaasil vahetab agressiivsus välja esialgse liberaalsuse (Eesti rahvuslik ärkamine → omariiklus), millel ajakäsitluse sidusaineks saab militariseerimine, maskuleerumine ja võitluslike meeoleolude esilekerkimine.²⁶ Lisaks sellele peab arvestama, et sõjaväe organisatsioonis, mis harilikult tunnistas rahvusriiki kui rahva kõrgemat organisatsioonivormi, on loomulikud natsionalistlikud vormid.²⁷ Seetõttu pöörati Eesti sõjaväes rohkelt tähelepanu rahvusriiklikule ideoloogiale, mille peamiseks sidusaineks said muistse vabadusvõitluse ajalookonstruktsioon ja kollektiivse mälu jäädvustamine ja kultiveerimine Vabadussõjaks nimetatud iseseisvussõjale (1918–20).

Tuginedes Harri Moorale, Hendrik Sepale ja teistele Eesti ajaloolastele üritati sõjaväes esitada noorsõduritele muistset vabadusvõitlust kui lugu kadunud vabadusest, muinaseestlaste kangelaslikust minevikust, mil eesti sõdalased võitlesid võõra ikke vastu. Sõdimise motiiviks esitleti müstilist vabadustunnet ja võitlustahet – “Lembitu vaimu”.²⁸ Nii sai Muinas-Eesti ajaloost mitte ainult riikliku ideoloogia müstiline alus, vaid ka sõjaväelise kasvatuse lähtepunkt. Siinkohas ei räägitud niivõrd muinaseestlaste sõjalisest kaotusest, vaid Eesti rahva pika võitlustee algusest. Üheainsa allika – Liivimaa kroonika, põhjal tehti kaugeleulatuvaid järeldusi eestlaste sõjakultuurist.²⁹

Eesti riigi keskseks sündmuseks hakati siiski lugema Vabadussõda, mille kohta kirjutas kolonelleitnant Aleksander Jaakson 1926. aastal, et kuigi Vabadussõja ajalugu oli tollal veel kirjutamisel, vajas Eesti sõjavägi rahvuslikku võidunarratiivi, et vabaneda võõrast mõjust ja luua aluspõhi Eesti

²⁵ A.T., “Saksa sõjaväe hingelised jõud rahuajal ja Maailmasõjas”, *Sõdur*, 33/34 (1933), 940.

²⁶ Kristi Kukk, *Väikerahvuste ajalookäsitluste genees ja narratiivid: Eesti võrdluses teiste Põhjala ja Baltikumi mittedominantsete rahvustega 19. sajandist kuni Teise maailmasõjani*, Dissertationes historiae Universitatis Tartuensis, 32 (Tartu Ülikooli Kirjastus, 2013), 59.

²⁷ Samuel P. Huntington, *Sõdur ja riik: tsiviil-militaarsuhete teooria ja poliitika* (Tallinn: Riigikaitse raamatukogu, 2013), 92–93.

²⁸ “Suured teod viivad sihile. Võidupüha puhul Sõdurile kirjutatud”, *Sõdur*, 24–26 (1938), 601.

²⁹ *Eesti Vabadussõda 1918–1920, I* (Tallinn: Mats, 1996), 11–12; Mart Haber, “Eestlane sõdurina: järeldusi kaitseväge komplekteerimiseks, väljaõppeks ja juhtimiseks”, *KVÜÖA Toimetised*, 9 (2008), 135–181.

sõjaväelisele kasvatusel.³⁰ Jaaksoni toetas teiste hulgas sõjavägede staabi II (luure-) osakonna hilisem ülem kolonel Richard Maasing, kelle arvates oli Vabadussõja suurimaks sõjaliseks väärtuseks rahvustunne ja rahvuslik iseteadvus, mida pidi sõdurites läbi selle ajaloo kasvatama ja arendama.³¹

Vabadussõja ajaloo jäädvustamisel ja kollektiivse mälu kujundamisel loodi Eestisse hulganisti mälestussambaid, mille avamisel osales sõjavägi ja Kaitseliit. Üheks suuremaks sõjavõidu memoriaaliks pidi saama Paju lahingu müüdi kehastus – võimas võidusammas, mille nurgakivi asetati paigale 12. juunil 1938. aastal. Pidulikul tseremoonial rääkis ülemjuhataja kindral Laidoner “Vabadussõja vaimust” – väärtuste müstilisest kooslusest, mis aitas “Eesti kõrgeväärtuslikul sõjaväel” lahinguväljal võita. Vabadussõja vaimu tuli Laidoneri järgi aktiivselt juurutada järgnevatel põlvvedele.³² Paju lahingu ajaloo mütologiseerimisel võib ära tunda tollal Saksamaal levinud Tannenbergi ja Langemarcki müütide jooni. Tannenbergi müüt pidi ühendama muistseid Saksa rüütleid 1410. aasta lahingu ajast keisrarmee sõduritega, kes kaitsesid idapiiri “barbaarsete idarahvaste” vastu 1914. aastal. 1927. aastal avati Tannenbergi lahingupaigas, kus purustati 1914. aastal Vene väed, hiiglaslik mälestuskompleks ja pärast kunagise Saksa sõjaväe 3. ülemjuhataja kindral Paul von Hindenburgi surma 1934. aastal ehitati gigantlik Saksa rüütliordu kindlust meenutavat memoriaal, mis pidi sümboliseerima Saksa rahvuslikku eelposti idas. Memoriaali maetud Hindenburgi oli peetud Esimese maailmasõja elavaks müüdiks, armastuse ja naljaga kutsus rahvas teda “Ersatzkaiseriks”. Langemarcki müüdi puhul kultiveeriti Saksa noorsoo kollektiivset ohverdamist Reichi nimel, ehitati samuti mälestuskompleks, viidi läbi mälestamistseremooniad. Sellise mälestamiskultuuri võtsid kiiresti üle võimule tulnud natsionaalsotsialistid, luues uut riikliku identiteeti, mis pidi põhinema rindevõitleja (*Frontkämpfer*) karmil, kindlal ja paindumatul sõjakogemusel. Frontkämpferi vaim imponeeris ka natside liidri Adolf Hitlerile, kes üritas selle abil lõimida kogu rahvast.³³

Ka Eestis tegutsesid sel ajal mitmesugused Vabadussõja veteranide ja mälestamisseltsid. Neis võis ära tunda Pätsi-Laidoneri kultust, eriti nende

³⁰ Aleksander Jaakson, “Sõjaajaloo õppimisel ja õpetamisel”, *Sõdur*, 45 (1926), 968.

³¹ Richard Maasing, “Vabadussõja ajaloo uurimise vajadusest”, *Sõdur*, 52 (1926), 1158–1159.

³² Kol-ltn P. Villemi, “X Vabaduse Risti päev 12. juunil 1938”, *Sõdur*, 24–26 (1938), 604.

³³ Clemens Heitmann, Gerhard Wiechmann, “Von der Schlacht in Ostpreussen zum Tannenberg-Mythos”, *Militärsgeschichte*, 1 (2004), 10–13; John Zimmermann, “Tannenberg”, *Militärsgeschichte*, 2 (2014), 22–23; Tobias Hirschmüller, “Der Langemarck-Mythos. Der Erste Weltkrieg in der nationalsozialistischen Erinnerungen”, *Militärsgeschichte*, 3 (2014), 4–7.

tegevuse kaudu Vabadussõja ajaloo kasutamisel riigi ideoloogia nurgakivi pärast Võidupüha tähistamise sisseseadmist 1934. aastal. Eestlaste Võidupüha kroonis Eesti rahvusluse militariseerimist ja selle sõja vaimu kehtestamist vaadeldaval ajal.³⁴

Tannenbergi müüti tutvustati põgusalt ka ajakirja *Sõdur* lehekülgedel, kus olid loetletud faktid ja kirjeldatud sündmused.³⁵ Teist Saksa militarismi soositud nn Langemarcki müüti tutvustati eesti keelde tõlgituna kirjandusliku katkendi avaldamisega tuntud Saksa sõjakirjaniku Ernst Jüngeri “Sõjapäevikust”.³⁶ Huvitaval kombel põhines kindral Nikolai Reegi sõjapsühholoogiline aspekt käsitluses jalaväe taktikast Jüngerit tuntumal kirjanduslikul teosel “In Stahlgewittern”. Nimelt alustab Reek oma analüüsi sõduri käitumisest lahingus Jüngerit sõnadega “lahinguväli on hullustuse kõrb” (*Schlachtfeld als Wüste des Irrsinns*). Reek arutleb hirmu üle Jüngerit seisukohast, määrates sõduri psühholoogilist seisundit ja üleelamisi lahingus kirjaniku kirjeldusega pealeminejast, tundmatust raudkujust, “kellele ei olnud rõõmu antud joovastatud olla oma hullumeelses julguses enda kaasvõitlejate ees. Üksinda seisid nad lahingu põrgus ning silmitsesid, kui surm, punane rüütel, läbi udu galopeeris. Nende silmapiir oli mürsuaugu äär, nende toetus – kohusetunne, ausus ja sisemine väärtus. Nemad olid hirmu võitjad.”³⁷

³⁴ Karsten Brüggemann, “Võidupüha: Võnnu lahing kui Eesti rahvusliku ajaloo kulminatsioon”, *Vikerkaar*, 10–11 (2003), 131–142; Karsten Brüggemann, “Ajalooteadus ja Eesti Vabadussõda – uut uurimisperspektiivi otsides”, *Ajalooline Ajakiri*, 3 (2008), 171–182; Marge Allandi, “Kolm tuld: Jüriöö, võidupüha, laulupidu”, *Ajalooline Ajakiri*, 2/3 (2014), 183–188.

³⁵ “Kindralfeldmarssal von Hindenburg 80-aastane”, *Sõdur*, 40 (1932), 970–971.

³⁶ Ernst Jünger, “Langemarck”, *Sõdur*, 14/15 (1932), 364–371.

³⁷ Reek, *Sõjateaduslik*, 54–55. Peab mainima, et selle kirjatüki originaalsuses võib kahelda, sest mitmed lõigud on identsed August Traksmaa varem avaldatud artiklis sisalduvaga: August Traksmaa, “Rahvuslik kasvatus ja riigikaitse: referaat rahvusliku kasvatus kongressil Tartus 1.2.1927”, *Sõdur*, 1/2 (1927), 11–16. Reegi kohta on etteheiteid ka Sõjavägede Staabis töötanud major Harald Rootsil. Peale selle, et ta kirjeldab Reeki kui piiratud võimetega karjeristi, väidab Roots, et sai Reegilt ülesande kirjutada raamatu operatsioonist Albion, mille autoriks sai lõpuks märgitud Reek ainuüksi, vt Harald Roots, *Kui võitluseta murdus mõök* (Toronto, 1993), 25–28, 32–33, 45, 72, 74–75. Reegi kohta andsid negatiivseid hinnanguid ka teised autorid. Näiteks kirjeldab 1930. aastal ilmunud romaanis “Sõdurite elu” kirjanik Karl Ehrmann (Eerme) suvelaagri õppust, kuhu tulid vaatama “sõjaminister, paksu näo ja veel paksema kerega kindral, kes sarnanes rohkem rasvaläinud daamile kui mehele, oli tulnud laagrisse – suvitama,” – viimases võib kergesti ära tunda ülekaalulist kindral Reeki, vt Karl Ehrmann, *Sõdurite elu* (Võru: Tähe trükk, 1930), 200.

Landsknechtid demokraatia teenistuses

1919. aastal Weimaris välja kuulutatud Saksa demokraatliku riigi arengu esimesel etapil seisis esiplaanil vabariigi püsimise küsimus. Weimari vabariik vajab armeed riigipiiride kaitseks ja revolutsiooni mahasurumiseks, mille eesmärgil hakati looma vabatahtlikke üksusi – vabakorpuse (*Freikorps*). Sõdurite värbamine nendesse üksustesse algas 1918. aasta novembris, toimides initsiatiivil “alt-ülesse”, mida nimetati ka “enesemobiliseerimiseks” (*Selbstmobilisierung*). Selle käigus suudeti luua 1919. aasta maiks üle 150 vabakorpuse – alates kompaniist kuni üksikbrigaadideni, milledesse koondus kuni 250 000 vabatahtlikku.³⁸ Igas vabatahtlikus vabakorpuses kehtis sõdurite lojaalsus personaalselt vahetule ülemale, kes tegeles sõdurite valikuga.³⁹ Vabakorpuste arvukust ja efektiivsust Saksa-Poola piirikonflikti näitel täheldas ka Eesti saadik Karl Menning oma analüüsis, kuid seda alles 1923. aasta ajal.⁴⁰

“Enesemobiliseerimise” küsimust käsitleti Eesti sõjaväes Ruhri okupeerimise sündmuste taustal 1921. aastal kui tähelepanuväärset sõjanduslikku nähtust. Huvitaval kombel viidati “analüüsis” vaid kahele ajakirjanduslikule väljaandele – kommunistlikule ajalehele Rote Fahne ja prantslaste sõjandusajakirjale La France Militaire. Patriootlikult meelestatud rahvamasside enesemobiliseerimist vabakorpustesse hinnati Eestis pigem positiivselt. Küsimuse tehnilise aspekti juures analüüsiti sissisõja võimalusi okupeeritud Ruhris, Saksa sõjaministeeriumi passiivsust võimaliku mobilisatsiooni läbiviimisel ning rasket poliitilist ja sõjamajanduslikku olukorda. Tauniti Saksa valitsuse tegevusetust ja kiideti sõjaväelaste initsiatiivkust, mis tundub Eesti kontekstis etteheiteina Eesti sisepoliitikas tollal valitsetud ebastabiilsusele.⁴¹

Weimari vabariigi valitsus pidi kasutama loodavat Reichswehri siserahutuste mahasurumiseks esialgu väljaspool seadust, mistõttu initsiatiiv vägivalla kasutamises läks ohvitseride kätte. Juriidiline lahendus eriolukorra seadusena kehtestati Reichswehri tegevusele tagantjärele. Selline olukord sai võimalikuks just sellepärast, et demokraatlik vabariik oli veel

³⁸ Rüdiger Bergien, “Republikschützer oder Terroristen? Die Freikorpsbewegung in Deutschland nach dem Ersten Weltkrieg”, *Militärsgeschichte*, 3 (2008), 14–15; Venner, *Söldner ohne Sold*, 186.

³⁹ Hannsjoachim W. Koch, *Der deutsche Bürgerkrieg: eine Geschichte der deutschen und österreichischen Freikorps 1918–1923* (Dresden: Edition Antaios, 2002), 41.

⁴⁰ ERA, f. 957, n. 12, s. 24, l. 18: Eesti suursaadik Berliinis Karl Menning Eesti välisministrile Aleksander Hellatile, 27.01.1923.

⁴¹ Kr., “Ruhri küsimus ja Saksamaa sõjalised jõud”, *Sõdur*, 5 (1923), 1–2.

ise konsolideerimise arengufaasis.⁴² Katse rakendada poliitilist kontrolli Reichswehri üle algas 1919. aasta põhiseadusest ja 1921. aasta märtsis⁴³ Riigipäeval vastu võetud kaitseseadusest, milles rõhutati sõduri kodanikuõigusi. Vastavalt nendele dokumentidele tunnistati armee ülemjuhatajaks president, kelle õigus oli seadustega sätestatud ja erines varasemast keisri seaduslikult piiramatust ülemjuhatause kontseptsioonist. Kaitsepoliitika eest vastutavat sõjaministrit seostati nii kantsleri kui ka parlamendiga, mille ees ta oli kohustatud oma tegevusest aru andma. Lisaks sellele nägi põhiseadus ette kõikide Reichswehri teenistujate ja sõjaväelaste truudusetootuse andmist põhiseaduslikule korrale. Kuigi kõik sõjaväelased seda tegid, säilitasid nad enamuses siiski antidemokraatlikult militaristlikku ja Preisi-Saksa dualistliku meelsuse.⁴⁴

Rahuaaja Saksa armee isikkoosseisu arvuline piiramine kujunes peatselt tõsiseks probleemiks, mis mõjutas armee ja riigi omavahelisi suhteid. 6. märtsil 1919 välja antud seadus Ajutisest Reichswehrist (*vorläufiges Reichswehr*) legaliseeris vabakorpuste tegevuse. Selle seaduse alusel arvati ligi 100 vabatahtlikku vabakorpust Ajutise Reichswehri koosseisu. Kuigi pärast Pariisi rahulepingu ratifitseerimist kohustati Saksa armeed vähendada oma koosseisu kuni 100 000-ni kuue kuu jooksul, püsis juunis 1919 ülemineku-Reichswehri isikkoosseisu arv jätkuvalt suurena – 420 000.⁴⁵ Armee isikkoosseisu sunniviisiline koondamine kutsus esile suure valitusevastaste meeleolude laine nii ohvitseride kui ka sõdurite seas. Demobiliseerimisest esile kutsutud sotsiaalne pinge armees vallandus märtsis 1920 relvastatud mässuks – nn Kapp-Lüttwitzi putsiks.⁴⁶ Desarmeerimise vastu seisnud ülestõusnud kindral Walther von Lüttwitzi ja Wolfgang Kappi juhtimisel blokeerisid väeosadega Berliini, kuid ei suutnud leida piisavat poliitilist toetust ning peagi alanud üleriigilises tööliste streigi oludes pidid riigipöördest loobuma. Antud juhtumi näol oli tegemist olukorraga, mil riik kasutas rahvuslikult meelestatud Vabakorpuste vabatahtlike “teenuseid” sisepoliitilise olukorra stabiliseerimiseks, kuid ülesande täitmisel loobus neist, “visates nad tänavale”.⁴⁷ Suutmata majanduslike ja sotsiaalsete

⁴² Heinz Hürten, *Reichswehr und Ausnahmezustand: ein Beitrag zur Verfassungsproblematik der Weimarer Republik in ihrem ersten Jahrfünft*, Rheinisch-Westfälische Akademie der Wissenschaften. Vorträge G 222 (Opladen und Düsseldorf: Westdeutscher Verlag, 1977), 15, 24–25, 32–33.

⁴³ Schlicht und Kraus, *Die deutsche Reichswehr*, 26.

⁴⁴ Hermann, *Deutsche Militärgeschichte*, 383–385.

⁴⁵ Schlicht und Kraus, *Die deutsche Reichswehr*, 25; Hürten, *Hitlers Heerführer*, 91.

⁴⁶ Hürten, *Hitlers Heerführer*, 92.

⁴⁷ Koch, *Der deutsche Bürgerkrieg*, 184–187, 192; Venner, *Söldner ohne Sold*, 144, 148–149, 159–173.

probleemide taustal kodanikuühiskonda integreeruda hakkasid endised vabakorpuste liikmed “politisereeritud sõjaväelastena” järgnevatel aastatel täitma kommunistide ja natsionaalsotsialistide sõjaväestatud üksuste, nn “parteiarmeede” koosseise.⁴⁸

Sotsiaaldemokraatlik valitsus ei jaganud mitte kunagi vabakorpuste militaristlikku vaimu, kuid ka vabakorpuslased nägid valitsuses “novembrireetureid”. Siinkohal õnnestus sõjaminister Gustav Noskelil osava poliitika lahendada olukord ühise vaenlase leidmisega. Vabakorpuste loomise ja tegevusega suudeti ühest küljest maha suruda vasakradikaale ning teisest küljest pakkuda rindelt naasnud sõduritele “tööd ja leiba”. Revolutsioonilise ohu kadudes oli võimalik vabakorpused laiali saata ja armee koosseisu oluliselt vähendada, nagu seda nõudsid lääneliitlased.⁴⁹ Võib öelda, et tegemist oli omapärase tehinguga armee ja riigi vahel.⁵⁰

Revolutsioonis ülestõusnud spartakistide ja sõltumatute sotsiaaldemokraatide näol leidis kibestunud Saksa ohvitserkond “sisevaenlase”. Idee line relvavõitlus “punase ohu” vastu ja Reichi “vabastamine” bolševikest, millest võtsid osa valdav osa ohvitseridest, kujundas olulisel määral vaenlaseprofiili mentaliteedi kogu Saksa ohvitserikorpusel.⁵¹ Sellest tulenevalt lugesid kodusõjas saavutatud võitu “bolševistliku ohu” üle oma teeneks just Saksa ohvitserid. Nende meelest võlgnes Weimari vabariik ohvitseridele tänu revolutsiooni mahasurumise eest.⁵² Üldiselt etendasid vabakorpuste sõdurid rindevõitleja ehk Frontkämpfer-tüüpi võitlejat, kes olid ustavad ja kuulekad oma vahetu ülema ohvitseri suhtes, kuid mitte mingil juhul vabariigile. Selline hoiak vaevalt võimaldas neid edaspidi integreerida distsiplineeritud rahuaja armeesse.⁵³

Arusaadaval põhjusel käsitleti Eesti sõjaväes vabakorpuste tegevust valdavalt Landeswehri konflikti raames. Näiteks käsitleti Eestis väga kriitiliselt Erich Balla sulest 1932. aastal ilmunud raamatut “Landsknechte wurden

⁴⁸ Uwe Brammer, ““Parteiarmeen” in der Weimarer Republik”, *Militärsgeschichte*, 1 (2009), 19–21.

⁴⁹ Bergien, “Republiksschützer oder Terroristen?”, 14–15.

⁵⁰ Hagen Schulze, *Freikorps und Republik 1918–1920* (Boppard am Rhein: Harald Boldt, 1969), 5–7; Robert Waite, *Vanguard of Nazism: the Free Corps movement in postwar Germany 1918–1923* (Cambridge, MA: Harvard Historical Studies, 1952), 7.

⁵¹ Hürter, *Hitlers Heerführer*, 88–89.

⁵² Kurt Schützle, *Reichswehr wider die Nation: zur Rolle der Reichswehr bei der Vorbereitung und Errichtung der faschistischen Diktatur in Deutschland (1929–1933)* (Berlin: Deutscher Militärverlag, 1963), 19–25.

⁵³ Bruno Thoß, “Vom Führerheer zur Wehrmacht: Niederlage und Revolution 1918/19 und ihre militärischen Folgen”, *Militärsgeschichte*, 2 (2009), 5.

wir”⁵⁴. Üpris põhjalikult analüüsitakse raamatus kirjeldatud Rauddiviisi sõjategevust Baltikumis ja selle ohvitseride iseloomustusi. Kokkuvõttes mõistetakse hukka saksa vabakorpusslasi kui Landsknechte palgasõdurite mõistes, tuues esile nende “puudulikku seost riigi aatega”.⁵⁵ Ajendatuna Reichswehri lojaalsuse probleemist nentisid Eesti sõjaväelased veel 1920. aastal, et “sõjavägi peab igal tingimusel valitsusele truuks jääma ja tema sõna kuulama” ka sisemise mässu korral, “kuigi sõduritel selle juures oma isa ja vendadega võidelda tuleks”. Selle juures tunnistati, et ükskõik mis sisepoliitilisel olukorral peab sõjavägi jääma poliitiliselt erapooletuks.⁵⁶ Kui 1924. aastal oli Eesti sõjaväe roll mässu mahasurumisel mõistetav, siis 1934. aasta märtsipöörde sündmuste ajal võib selles juba kahelda.

Kes täitis siiski Landsknechtide rolli Eesti poliitikas? Kahel olulisel momendil sõdadevahelise Eesti riigi poliitilises ajaloos – 1924. ja 1934. aasta sündmuste ajal – mängisid otsustavat rolli just sõjaväelased. Nendeks ei olnud 17. detsembril 1924 sisekaitseks taasloodud Kaitseliit ega Tallinna garnisoni väeosad, kellega küll poliitikud alati arvestasid. Nendeks olid Tondil paiknenud Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste (SÜÕA) õppurid. 1. detsembril 1924 löid Sõjakooli kadetid tagasi ülestõusnute rünnaku ja puhastasid kommunistidest Tallinna tänavad. See ei olnud sugugi üllatav, sest vastavalt sõjaministri salajasele ringkirjale 5. märtsist 1924 saadeti väeosadest SÜÕA-sse õppima vaid poliitiliselt kindlad ja valitsusele ustavad sõdurid.⁵⁷ Ka 1934. aasta märtsipöörde ajal mängisid Sõjakooli kadetid otsustavat rolli. Nad toetasid Pätsi-Laidoneri tegevust ja saatsid Tallinna tänavale patrullid. Neile järgnesid juba mõned teised sõjaväe ja Kaitseliidu allüksused.⁵⁸ Sõjaväeosi kavatses kasutada 8. detsembrile 1935 planeeritud uues riigipöordes ka vabadussõjalaste “aktsiooni” juht kapten Johannes Holland, kes panustas muuhulgas autotankirügemendile ja jällegi SÜÕA-le, täpsemalt aga nende alluvuses olnud allohvitserikooli õppuritele.⁵⁹

⁵⁴ Erich Balla, *Landsknechten wurden wir: Abenteuer aus dem Baltikum* (Berlin: Verlag Tradition Wilhelm Kolk), 1932.

⁵⁵ -n. “Landsknechte wurden wir...” (Palgasõdureiks saime), *Sõdur*, 9/10 (1933), 333–337.

⁵⁶ R-y, “Sõjavägi ja poliitika”, *Sõdur*, 3 (1920), 5.

⁵⁷ ERA, f. 546, n. 1, s. 447, l. 15: Sõjaminister Karl Einbundi salajane ringkiri diviisidele 05.03.1924; ERA, f. 546, n. 1, s. 447, f. 43: 6. jalaväerügemendi ülema täiesti salajane ettekanne 3. jalaväediviisi ülemale, 26.04.1924.

⁵⁸ Rein Marandi, *Must-valge lipu all: vabadussõjalaste liikumine Eestis 1929–1937, I: legaalne periood (1929–1934)* (Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis, 1991), 424–425, 437, 451.

⁵⁹ Rein Marandi, *Must-valge lipu all: vabadussõjalaste liikumine Eestis 1929–1937, II: illegaalne periood (1934–1937)* (Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis, 1997), 113–117.

Sõjaväe traditsionalism

Noorel Eesti sõjaväel traditsioone nappis. 1928. aasta Sõduris kirjutati, et sõjaväes on vaja traditsioone, mis oleks nii rahvuslikud (üleriigilised) kui ka sõjaväe enda omad – militaarsed. Selle alusena nähti jällegi Vabadussõda kui “heroiliseimat ajajärku” Eesti sõjaajaloos. Sõjaväelaste arvates võrdus Vabadussõja kogemus Eesti sõjaväe traditsioonide loomisel eestlaste “sadadele aastatele eelmisest minevikust”.⁶⁰

Traditsioonide osas oli Saksa sõjaväel väga pikk ajalugu, mis mõjutas Saksa ohvitseride tegevust kõigis eluvaldkondades. Määravaks asjaoluks oli see, et Reichswehri juhtkond üritas säilitada vana keisrarmee traditsioone n-ö “vana-preisi vaimus”.⁶¹ Jätkuvalt kanti vana Preisimaa rihmapandlaid ja sümboolikat, kasarmutes riputati seintele kehtinud valitsuskabineti juhi asemele Hohenzollernite dünastia liikmete portreid,⁶² ohvitserid ja isegi kindralid eirasid nõuet kasutada demokraatlikku must-punane-kuldne lippu. Nende jaoks oli mõistlik impeeriumiaegne must-valge-punane, mis mõtteliselt peegeldas varjatud motot “Mit Gott für Kaiser und Reich!” (Jumala abiga keisri ja riigi eest!).⁶³ Selline olukord tundub üsna loogiline, sest enamus ohvitseri pärines elukutseliste sõjaväelaste või muudelt kõrgelt positioneerunud elukutsete peredest. Lisaks sellele oli aadlike protsent ohvitserikorpusel alati üsna kõrge – 20 kuni 50 protsenti maaväe relvaliigiti.⁶⁴

Ohvitseride värbamisel eelistati pärast Kapp-Lüttwitzi putši armeejuhatuse ülemaks määratud Weimari vabariigi sõjavägede staabi ülema Hans von Seeckti ajal võtta teenistusse kõrgelt professionaalseid ohvitseri, kes pidid koostama kaadriarmee ehk “juhtide armee” (*Führerheer*) või lausa “kvaliteediarmee” (*Qualitätsheer*) tuumiku, eesmärgiga olla tulevikus valmis kaadriarmee baasil taastama massiarmee. Seejuures välditi teenistusse võtmast politiseeritud vabakorpuste ohvitseri ja vabariiklasi. Ehk teisisõnu mängis ohvitseride värbamisel riikliku lojaalsuse ja sõjaväelise professionaalsuse vahel määravat rolli just viimane. See viitas küll vastuolule, sest kõik Reichswehri ohvitserid, kaasa arvatud juhtivad kindralid,

⁶⁰ D.R. “Traditsioonide loomisel”, *Sõdur*, 30 (1928), 906–908.

⁶¹ Hürter, *Hitlers Heerführer*, 92.

⁶² Carsten, *Reichswehr und Politik*, 234.

⁶³ *Ibid.*, 238–239; Huntington, *Sõdur ja riik*, 125; Thorsten Loch, Lars Zacharias, “Tradition in deutschen Streitkräften”, *Militärgeschichte*, 3 (2010), 9–10; Hermann, *Deutsche Militärgeschichte*, 373.

⁶⁴ Carsten, *Reichswehr und Politik*, 413; Schützle, *Reichswehr wider die Nation*, 29; Hermann, *Deutsche Militärgeschichte*, 368–369.

andsid truudusetootuse demokraatlikule vabariigile.⁶⁵ Värbamist lihtsustas suur tung ohvitserikohtadele sajatuhandelises armees. Konkursi suhe oli keskeltläbi 15 kandidaati ühele ohvitseri kohale.⁶⁶

Eesti sõjaväes tekkis üpriski moonutatud ettekujutus kindral von Seeckti tegevusest Reichswehri juhina. Nii peeti kindralit silmapaistvaks väejuhiks Esimese maailmasõjas ja Saksa armee “uuendajaks” Reichswehris. Arvati, et tema suurimaks teeneks oli just “Saksa riigi konsolideerimine” pärast ilmasõda. Selle all mõeldi ekslikult von Seeckti edukat tegevust Kapp-Lüttwitzi puts'i mahasurumisel 1920. aastal, mida ta olevat saavutanud “rahulikult ja kindlal käel”. Eestis arvati koguni, et von Seeckt, astudes vabariigi teenistusse, “deklareeris selgelt ja ilma kahemõttelise tõlgendamise võimaluseta, et käsib sõdureid lasta ja halastamata maha suruda igasugune vabariigikukutamise katse nii paremalt kui pahemalt poolt”. Samas kirjutati, et von Seeckt olevat astunud konflikti monarhistidega, kes “ei andestanud talle vabariigi teenistusse astumist raskel silmapilgul” ning märgiti kindrali häid organisatori omadusi ja kiideti tegevust sõjalise väljaõppe korraldamisel kogu Reichswehris.⁶⁷

Eestis avaldatud arvamuse kohaselt oli mitmendat põlve keiserlikest traditsioonidest läbi imbinud Reichswehri ohvitserkonda palju raskem demokraatliku vabariigi oludele kohandada, “kui mõnes värskest tekkinud rahvuslikus vabariigis, kelle talupojalik esimest põlve ohvitserkond ka tihti omist ebakohastest ajast maha jäänud nõudmistega ei suuda monarhistliku mentaliteedi väljendusest loobuda”.⁶⁸ Sellega taheti öelda, et kuigi monarhistlikest vaadetest ei olnud jäänud puutumata ka Eesti ohvitserkond, ei saanud Saksa sõjaväe ohvitserkonnalt oodata lojaalsust riigi suhtes, sest keisririigi ohvitserid etendasid Weimari vabariigis ühiskondlikku tagurlust.⁶⁹

Kindralfeldmarssal von Hindenburgi valimine presidendiks 1925. aastal ainult tugevdas Reichswehri traditsionalismi ja tõstis vanemohvitseride seast lootust keisririigi taastamisele ja monarhia restaureerimisele.⁷⁰ Seda enam, et Hindenburg ei olnud kunagi varjanud oma monarhistlikke ja konservatiivseid vaateid, mis olid piiri peal vabariigi vihkamisega.⁷¹

⁶⁵ Hürter, *Hitlers Heerführer*, 91, 97; Caspar, *Ethische*, 41.

⁶⁶ Thoß, *Vom Führerheer zur Wehrmacht*, 6.

⁶⁷ W.F., “Kindral v. Seeckt”, *Södur*, 19 (1926), 405–406.

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ Carsten, *Reichswehr und Politik*, 454–459.

⁷⁰ Gustav-Adolf Caspar, “Ethische, politische und militärische Grundlagen der Wehrmacht”, *Die Soldaten der Wehrmacht*, hrsg. von H. Poeppel, W.-K. Prinz von Preußen, K.-G. v. Hase (München: Herbig, 1999), 40–41.

⁷¹ Möller, *Weimar*, 61–62, 76.

Kindralfeldmarssal von Hindenburgi autoriteeti tunnistati ka Eesti sõjaväe ridades. Ajakirja *Sõdur* toimetuse avaldas Hindenburgi 80. sünnipäevale pühendatud artikli, tehes seda “oma meeldivast kohustusest” ning märkides juubilaril suurt autoriteeti saksa rahva seas ja väejuhi kuulsust. Samas kirjutati tema konfliktist vabariiklastega.⁷²

Seeckti tema ametipostil välja vahetanud kindralid jätkasid samuti vanade traditsioonide järgimist Saksa ohvitseride kasvatamisel. Kindral Wilhelm Heye rääkis 1927. aastal Saksa ohvitserikorpusel kui perekonnast, kus iga liige peab end tundma ordu liikmena ja jälgima seda, et keegi liikmetest ei riivaks ordu au.⁷³ See pidi puudutama kõike ohvitseride mitte üldiselt, vaid määrama üksikute rügementide ja pataljonide sise-elu. Ta toonitas, et aadlisoost ja kodanlikku päritolu ohvitseridel ei või olla omavahelises suhtluses mingeid erinevusi. Küll aga pidi korpus olema suletud tsiviilkeskkonnale, allohvitseridele ja sõduritele. Ohvitser pidi säilitama distantsi, sest võrreldes allohvitseride ja sõduritega pärines ta teisest hariduslikust kihist ning ohvitseri autoriteet ja ülemvõim (*Herrentum*) pidi olema teiste poolt tunnustatud ja aktsepteeritud. Seejuures on märkimisväärne, et allohvitseridest ohvitserideks ülendatud sõjaväelaste arv ei ületanud 3,5 protsenti. See näitas selgelt teenistuslikku distantsi ohvitseride, allohvitseride ja sõdurite vahel.⁷⁴

Eesti sõjaväes analüüsiti Reichswehri komplekteerimist ohvitseridega üpris põhjalikult, arvestades üldjoontes eelpool mainitud iseärasusi. Kuigi märgiti, et Reichswehr kui “Saksamaa uus demokraatlik sõjavägi pidi enda täienemise ohvitseridega alistuma muudatustele uute aegade suhtes”, rõhutati ohvitserkonna korporatiivset suletust ja traditsionalismi. Saksa ohvitseride tunnusjoonteks nimetati aukultust, truudust keisrile ja Suur-Saksamaale, ohvrimeelsust ja üleolekut muu rahva (ühiskonnakihtide) suhtes. Reichswehri komplekteerimise juures märgiti, et ohvitserikorpus peeti väljavalitute üksuseks, “mis väärt endiseid aegu”. Saksa traditsionalistliku ohvitserikorpusel moraali aluseks pidasid eestlased Reichswehri sõjakoole. Muu hulgas tsiteeriti “ühe Saksa ministri” käsku Reichswehrile, milles sõjakoolid nimetatakse “isamaalise vaimu templiteks”.⁷⁵ Reichswehri traditsionalismi ja eitavat suhtumist Weimari vabariiki kirjeldatakse eestikeelses

⁷² “Kindralfeldmarssal von Hindenburg 80-aastane”, *Sõdur*, 40 (1932), 970–971.

⁷³ Ka Eestis pidid sõjaväelased moodustama “ühtse pere”, vt *Sisemäärustik*, § 4 (Tallinn: Kaitseväge VI osakonna väljaanne, 1931), 2.

⁷⁴ Thoß, *Vom Führerheer zur Wehrmacht*, 6; Carsten, *Reichswehr und Politik*, 236; Huvitatu, “Saksamaa praegune sõjavägi”, *Sõdur*, 15 (1921), 6.

⁷⁵ Huvitatu, “Saksamaa praegune sõjavägi”, 5–7.

arvustuses tuntud Saksa kirjaniku Theodor Plievieri sõjaromaanile “Der Kaiser ging, die Generäle blieben” (1932).⁷⁶

Eesti sõjaväelastele ei jäänud ka aadlike kõrge protsent Reichswehris sugugi märkamatuks. Seetõttu nimetati Saksa armeed 1930. aastal Sõduri veergudel “Aadelreichswehris”. Viidates Berliner Tageblattile kirjutati, et minister kindral Groener rõhutas endiste sõjaväetraditsioonide alalhoidmist Reichswehris, mistõttu said Saksa armee allüksustest “vana Preisi sõjaväe feodaalsed rügemendid traditsioon-kompaniide ja -eskadronidega”. Selle juures loeti aadlisoost ohvitseride protsente ja tauniti Reichswehri kontakte Punaarmeeaga.⁷⁷

Juhtiv Eesti sõjaväelane kindralleitnant Nikolai Reek, kellel oli rikkalik kogemus teenistusest Vene armees ja läbitud õpingud Prantsusmaa Kõrgemas Sõjakoolis, pidas siiski Saksa armee, nimelt aga Reichswehri kogemust Eesti jaoks väga tähtsaks.⁷⁸ Ajaloolase Andres Seene arvates sai Reegi poolt ajakirjas Sõdur 1926. aastal avaldatud artikkel “Reichswehri ohvitserkonna ettevalmistusest ja meelsusest” programmiliseks dokumendiks Eesti ohvitseride väljaõpe ümberkorraldamisel.⁷⁹ Reichswehri kaadriarmee väljaõppesüsteemi ja eriti ohvitseride väljaõpe analüüsis juhindudes initsieeriti 1930. aastatel olulised muutused Eesti ohvitseride väljaõppes. Näiteks loodi 1935. aastal analoogselt Saksa lahingukoolidele pataljoniülemate kursused ja korraldati ümber sõjakoolis tulevastele ohvitseridele teostatud lõpukatsed.⁸⁰ Reegi artiklitest selgub muuhulgas, et ta pööras tõsist tähelepanu Reichswehri kaadriarmee süsteemi väljakujunemisele, milles pidas tähtsaimaks kindralooberst von Seeckti rolli, kes Reegi sõnutsi teostas juhtimist “kindla ja raudse käega”. Kuid tehniliste küsimuste juures paistavad Reegi hinnangud Reichswehri ohvitseridele veidi kummalistena, eriti arvestades eelpool kirjeldatud asjaolusid. Nii kirjutab Reek, et “meie aja Saksa ohvitser on väga töökas ja tagasihoidlik, sellest ka see asjaolu, et viie aasta jooksul on loodud see Saksa riigi poliitika tugi, millega kõik arvestavad ja [...] kindlasti kardavad!”. Tema arvates ei olnud kartuse põhjuseks militarism, vaid “Saksa ohvitserkonna raudne ja väsimata töö”, mistõttu olevat Saksa

⁷⁶ K.U., “Keiser läks, kindralid jäid”, *Sõdur*, 29/30 (1932), 749–750.

⁷⁷ Joter, “Saksa Aadelreichswehr ja selle ühendused RKKA-ga”, *Sõdur*, 27/28 (1930), 821–822.

⁷⁸ Nikolai Reek, *Sõjateaduslik testament* (Tartu: Ilmamaa, 2015), 404–410.

⁷⁹ Andres Seene, “Kindralleitnant Nikolai Reek ja tema sõjakirjanduslik pärand”, Nikolai Reek, *Sõjateaduslik testament* (Tartu: Ilmamaa, 2015), 23.

⁸⁰ Andres Seene, *Eesti sõjaväe ohvitseride ettevalmistamise süsteemi kujunemine ja areng 1919–1940*, Dissertationes historiae Universitatis Tartuensis, 22 (Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011), 49, 77.

rahva suhtumine ohvitseridesse muutunud positiivseks pärast Novembri-revolutsiooni.⁸¹ Võib arvata, et positiivseid hinnanguid Saksa sõjaväe suhtes võisid 1930. aastatel jagada Reegi “parteisse” kuulunud Eesti ohvitserid (nn “Reegi mehed”).⁸²

Armee ja poliitika

Saksa ohvitserkonnal oli alates 1871. aastast Saksa impeeriumis ainukordne mõjuvõim. Vaatamata sellele ei sekkunud ohvitserid otseselt poliitikasse oma äärmusliku konservatiivsuse tõttu, lähtudes professionalismist ideelisest kontseptsioonist. Poliitika ei pidanud mängima tollal mingit rolli rügementide ja sõjaväeakadeemiade elus.⁸³ See hakkas küll muutuma Esimese maailmasõja ajal, eriti 3. OHL-i ajal, mil suurenes kindralfeldmarssal von Hindenburgi ja kindral Ludendorffi mõjuvõim riigipoliitikale (“sõjaväe konstitutsiooniõiguslik desintegreerumine”).⁸⁴ 1918. aasta novembrirevolutsiooni oludes haaras poliitika Saksa sõdurite laiud masse ja kogu ohvitserikorpuse, kuid järgnevatel aastatel selgus, et ohvitserid ei olnud selleks sugugi valmis. Seda kinnitab ka 1928.–32. aastal kaitseministriks olnud kindralleitnant Wilhelm Groeneri ütlus, et Saksa ohvitserid olid tollal “kui pimedad vältimatult poliitilises maailmas”.⁸⁵

Kindralooberst von Seeckt tegi oma sõjaväelise ja poliitilise autoriteediga kõikvõimaliku, et hoida Reichswehr tsiviilühiskonna mõjudest ja parlamentaarsest kontrollist eemal. Ta suutis mitme aastaga lõpetada poliitika harrastamise armees (nn “parteideülese armee” põhimõte),⁸⁶ millest hakkas kujunema ühiskonnast isoleeritud institutsioon, n-ö riik riigis.⁸⁷ Veendunud monarhistina suhestus von Seeckt parlamentaarsesse vabariiki negatiivselt. Ta suutis luua unikaalse olukorra, kus Saksa armee teenis mitte parlamentaarses vabariiki kui ajutist nähtust, vaid “igavest Saksa riiki” ehk Reichi kui Saksa natsiooni müütilist ja samas “aegumatut” poliitilist substantsi. Sellega üritati anda Reichswehrile jätkusuutlik identiteet, kusjuures lojaalsus kehtinud riigile oli näiline. Sõjaväelased süüdistasid valitsust

⁸¹ Nikolai Reek, “Reichswehri ohvitserkonna ettevalmistusest ja meelsusest”, *Sõdur*, 5 (1926), 91–92.

⁸² Vt nt: Roots, *Kui võitluseta murdus mõök*, 25–28, 84; Ilmjärv, *Hääletu alistumine*, 378.

⁸³ Huntington, *Sõdur ja riik*, 115–121.

⁸⁴ Hermann, *Deutsche Militärgeschichte*, 321–323.

⁸⁵ Francis L. Carsten, *Reichswehr und Politik 1918–1933* (Köln-Berlin: Kiepenheuer & Wirtsch, 1966), 451–459.

⁸⁶ Hermann, *Deutsche Militärgeschichte*, 352; Rabenau. *Seeckt*, 205.

⁸⁷ Caspar, *Ethische*, 41; Eberhard Kolb, *Die Weimarer Republik* (München: R. Oldenbourg, 1993), 181; Hermann, *Deutsche Militärgeschichte*, 389–390.

rahvuslike huvide reetmises seoses majandust laostuvate reparatsioonide maksmise ja armee ümberrelvastumise pidurdamisega.⁸⁸

Nagu mainis Eesti saadik Berliinis Karl Menning diplomaatilises kirjavahetuses Aleksander Hellatiga, oli veel Ruhri kriisi ajal 1923. aastal sõjaline revanš “iga sakslase suus”.⁸⁹ Kuigi ametlikult üritas homogeenne Saksa ohvitserikorpus hoiduda poliitikast eemale, toimus selle ideologiseerimine järk-järgult. Seda protsessi põhjustasid ohvitserikorpuse traditsionalism, professionalism ja sotsiaalne eristaatus.⁹⁰ Nooremaid ohvitseri õpetati teenima isamaad ja riiki, mida ei seostatud parlamentaarse demokraatiaga. Kuigi Reichswehri oli apoliitilisi ohvitseri (nn Nur-Soldaten-tüüp), säilis siiski demokraatiavastane ja rahvuskonservatiivne meelestatus, mida märkisid ka Eesti diplomaadid.⁹¹ Poliitilistest parteidest suuremat populaarsust ohvitseride seas pälvis rahvuskonservatiivne Saksa Rahvuslik Rahvapartei (*Deutschnationale Volkspartei* ehk DNVP), mida võib põhjendada samuti ohvitserikorpuse sotsiaalse päritolu ja traditsioonilise homogeenusega.⁹² Siinjuures oleks tähtis märkida, et 1932. aastal lähenes DNVP oma poliitilisse programmi punktidega oluliselt NSDAP-le. Programmpunktide hulgas oli sõjaväelasi kõnetanud ühepoolne ülesütlemine Versailles’ diktaadist, taasrelvastumine ja ekspansionistlik välispoliitika, mis eeldas armee tugevdamist.⁹³

Samal ajal kui Reichswehri juhtkond harrastas ise poliitilist lobeerimist, üritati poliitiliste parteide mõju armee isikkoosseisule vähendada. Äärmuslastest suudeti täielikult takistada Saksa Kommunistliku Partei (KPD) ideede levikut sõjaväes. Sõdurite seas leidis siiski mõningaid kommuniste, keda suudeti pea alati välja selgitada, isoleerida ja teenistusest kõrvaldada. Natsionaalsotsialistidel õnnestus leida mõningat toetust nooremohvitseride seast, kellele meeldis natside vabariigivastane retoorika. Konservatiivselt meelestatud vanemohvitserid ja kindralid säilitasid kontakte veteraniorganisatsioonidega ning toetasid jätkuvalt natsionaliste.

⁸⁸ Hürter, *Hitlers Heerführer*, 111; Hermann, *Deutsche Militärgeschichte*, 380–381; Rabenau, *Seeckt*, 394–395.

⁸⁹ ERA, f. 957, n. 12, s. 24, l. 12–13; Menning Hellatile, 25.01.1923.

⁹⁰ Martin Kutz, *Reideologisierung des Soldatenberufes: zu den Wertemustern konservativer Militärpolitik*, Militär als Gegenkultur, Streitkräfte der Gesellschaft (I), hrsg. von Wolfgang R. Vogt (Opladen: Leske + Budrich, 1986), 238, 240–242.

⁹¹ ERA, f. 957, n. 13, s. 639, l. 4: Eesti saadik Berliinis Karl Menning Eesti saadikule Pariisis Karl Robert Pustale, 23.06.1932.

⁹² Thoß, *Vom Führerheer zur Wehrmacht*, 6; Hürter, *Hitlers Heerführer*, 98–99, 110; Carsten, *Reichswehr und Politik*, 237–238.

⁹³ Robert Hofmann, *Geschichte der deutschen Parteien: von der Kaiserzeit bis zur Gegenwart* (München, Zürich: Piper, 1993), 172–173.

Esialgu ei soovitud reeglina toetada töötut pruuni “lumpenproletariaati” ja nende eesotsas olnud “Böömi kapralit” Adolf Hitlerit.⁹⁴

Minister Groener nägi natsipartei propagandas ohtu Reichswehri distsipliinile ja lojaalsusele, sest natside retoorikas leidus palju sellist, mis kõnetas Reichswehri sõjaväelasi. Olgu selleks Hitleri “Mein Kampfis” mitmekordselt deklareeritud Dolchstoßlegende ja 3. OHLi juhtkonna õigustamine, idee rindekamraadlusest (nn rindesotsialism), Versailles’ diktaadist ühepoolne ülesütlemine, taasrelvastumine ning lõpuks üldise sõjaväekohustuse taastamine.⁹⁵ Kui Reichswehri vanemohvitserid säilitasid näilise neutraliteedi NSDAP suhtes ka 1933. aastal, siis natsionaalsotsialistide populaarsus kasvas 1930. aastate algul just allohviteride ja nooremohvitseride seas. Valdav enamus ohvitseride tervitasid Adolf Hitleri kantsleriks saamist ja natside võimuletulekut ilma vägivallata. Tulevase kindralfeldmarssali Erich von Mansteini arvates päästis tugev riigivõim Saksa riiki kaosest, mida armeeohvitserid olid kogunud Weimari vabariigi ajal.⁹⁶

Eesti sõjaväes pöörati põhjalikult tähelepanu Saksamaa suurimale veteraniorganisatsioonile Stahlhelm (Teraskiiver) esmakordselt 1929. aastal. Eestis avaldatud ülevaates analüüsitakse Teraskiivri suurokongressi, mille võis eestlaste hinnangul osaleda umbes 100 000 liiget ja kogu organisatsiooni liikmete arvu loeti 1 200 000 piiresse. Veteraniorganisatsiooni hinnati kui militaristlikku, natsionalistlikku ja revanšistlikku sõjalis-poliitilist struktuuri, mille ülesandeks oleval olnud “koondada oma ridadesse kõiki neid sõjaväelasi, kellele kallid keisriaegse Saksa armee ideaalid ja traditsioonid ning kellele on vähe vastuvõetav demokraatlik Saksamaa”. Ülevaates analüüsiti Teraskiivri poliitilisi loosungeid ja nõudmisi, rahandust ning väga põhjalikult käsitleti selle struktuurset ja territoriaalset korraldust. Murega märgiti Teraskiivri sidemeid parempoolsete poliitiliste organisatsioonidega välismaal ja “Ostpreußeni” ringkonna loomist, mille struktuuri alla pidi väidetavalt kuuluma Teraskiivri Eesti osakond.⁹⁷ Tegelikult Eesti osakonna loomiseni ei jõutud ning veteraniorganisatsioon pidas kirjjavahetust Eestis tegutsenud baltisakslaste skaudiorganisatsiooniga Pfadfinder ja üksikute ühiskonnategelastega.⁹⁸

⁹⁴ Carsten, *Reichswehr und Politik*, 412; Hürter, *Hitlers Heerführer*, 110–111.

⁹⁵ Adolf Hitler, *Mein Kampf* (Riga: Gramatu Draugs, 2000), 172–174, 197, 283, 442–443, 449, 557.

⁹⁶ Hürter, *Hitlers Heerführer*, 125–126; Caspar, *Ethische*, 41–43; Carsten, *Reichswehr und Politik*, 357.

⁹⁷ SK, “Stahlhelm (Teraskiiver)”, *Sõdur*, 24/25/26 (1929), 626–627.

⁹⁸ Ajalooarhiiv (edaspidi EAA), f. 2766, n. 1, s. 9; Kirjavahetus Tartu Saksa Eragümnaasiumi direktor Alfred Heinrich Hermann Piers Stahlhelmi esindajaga, 1932.

Teraskiivri organisatsiooni vastu ilmutas huvi Eesti sõjaväe veteranide liikumisest poliitiliseks organisatsiooniks võrsunud Eesti Vabadussõjajalaste Liit (EVL, vapsid). EVL saavutas kontakti Teraskiivriga alles 1933. a mais Soome Vabadussõja Rindemeeste Liidu vahendusel, kuid vaatamata sügavale sümpaatialle koostööd ei tehtud. Ajaloolase Rein Marandi arvates võttis EVL Teraskiivri kui suurima poliitilise veteraniorganisatsiooni tegevuse omale eeskujuks.⁹⁹ See asjaolu muutub eriti oluliseks, kui arvesse võtta EVL-i populaarsust Eesti sõjaväes enne 1934. aasta märtsipööret. Kuigi keeld olla ükskõik millise poliitilise organisatsiooni liige kehtis Eesti sõjaväelastel tulenevalt siseteenistuse määrustikust,¹⁰⁰ kuulus EVL-i liikmete hulka arvukalt Eesti ohvitseride ja üleajateenijad.¹⁰¹ Selle vastu suunati vahetult enne märtsipööret Riigikogus vastuvõetud nn mundrikandmise keelu seadus, millega keelati sõjaväelastel kuuluda poliitilistesse organisatsioonidesse. Selle põhjal andis kaitseminister 7. märtsil 1934 välja käskkirja nr. 50,¹⁰² mille täitmiseks kohustati kõik teenistuses olnud ohvitserid ja üleajateenijad andma allkirjad selle kohta, et nad loobuvad poliitilisest tegevusest ega kuulu poliitilistesse organisatsioonidesse.¹⁰³ Sõltuvalt väeosa poliitilisest meelsusest kulges allkirjade kogumine erinevalt, mistõttu kindral Laidoner andis selle kohta omakorda eraldi käsu järgmisel päeval pärast riigipöörde teostamist.¹⁰⁴

Paljude Eesti sõjaväelaste kuulumist EVL-i võib põhjendada nii inertsi veteraniorganisatsiooni ajast kui ka sõjaväelastele omase riikliku rahvuslusega ja lihtsustatud visiooniga riigikorraldusest. Võib öelda, et armee ja poliitika seoste osas sarnanes situatsioon Eesti sõjaväes Reichswehrile, eriti silmas pidades märtsipööret, kui Eesti sõjaväelaste seas tekkisid tõsised lahkkelid. Üks tõsisemaid konflikte toimus 1934. aasta veebruaris riigiväenema kandidaadi valimiskampaania ajal, mil 142 sõjaväelast, nende seas 9 kindrali ja 78 vanemohvitseri, osad ka EVL-i liikmed, esinesid protestidega

⁹⁹ Marandi, *Must-valge lipu all, I*, 493–494.

¹⁰⁰ *Sisemäärustik*, § 4 (Tallinn: Kaitseväge VI osakonna väljaanne, 1931), 2.

¹⁰¹ Marandi, *Must-valge lipu all, I*, 409–449.

¹⁰² ERA, f. 495, n. 5, s. 12, l. 12–14: Kaitseministri käskkirja nr. 50, 07.03.1934.

¹⁰³ ERA, f. 495, n. 5, s. 12, l. 15: Lisa kaitseministri käskkirjale nr. 50, 07.03.1934; ERA, f. 495, n. 5, s. 12, l. 10: Kaitseväge staabi ülema käskkirja nr. 23, 23.02.1934; Näiteks täideti kaitseministri käskkirja nr. 50 nõuded Pioneeripataljonis juba 8. ja 9. märtsil 1934. Pioneeripataljoni kaksteist teenistajat, kes olid enne valitud Nõmme linna omavalitsuse volikogusse, panid oma ametid maha, vt ERA, f. 636, n. 1, s. 133, l. 40–49: Allkirjad Pioneeripataljoni allüksuste ohvitseridelt ja üleajateenijatelt.

¹⁰⁴ ERA, f. 495, n. 5, s. 12, l. 21: Kaitseväge staabi uue ülema kindralmajor Nikolai Reegi telegramm väekoondiste ja keskasutuste ülematele, viide kaitseväge ülemjuhataja (suulisele?) korraldusele, 13.03.1934.

EVL-i poolt käivitatud kindral Johan Laidoneri mustamise kampaania vastu. Sarnaselt NSDAP toetusega Reichswehri avaldasid radikaalsele EVL-ile toetust enamasti nooremohvitserid, kes seostasid uue erakonna võimuhaaramisega isiklikud karjääriootused ning lootuse ühiskonna ja riigi suuremale militariseerimisele.¹⁰⁵

On märkimisväärne, et SÜÕA ülema abi ja riigirahvusluse edendaja sõjaväes kolonel Aleksander Jaakson sai kadettide juhtimise eest riigipöörde ajal mitte ainult SÜÕA ülemaks, vaid hiljem isegi haridusministriks.¹⁰⁶ Riigipöörde tulemusel sõjaväe ülemjuhatajaks saanud kindral Laidoner jätkas Pätsi heakskiidul puhastustega ohvitserkonnas, kus režiimile ebalojalsete ohvitseride asemele edutati lojaalseid.¹⁰⁷ Tänu riigipöördele sõjavägede staabi ülemaks tõusnud saksasõbraliku kindrali Nikolai Reegi ajal tõusis märkimisväärselt ka sõjavägede staabi II (luure-) osakonna (ülemaks ülalpool mainitud Richard Maasing) mõju riigi välispoliitikas.¹⁰⁸ Kõigele lisaks kinnitati armee sekkumist riigijuhtimisse Pätsi poolt pärast märtsipööret kogu riigis välja kuulutatud kaitseseisukorraga, mida pikendati 1940. aasta juunipöördeni.¹⁰⁹

Kokkuvõttes peaks see tähendama, et võrreldes Reichswehri rolliga Saksamaa poliitikas saavutas armee Eesti riigis 1934. aastaks märksa mõjuvõimsama positsiooni. Üldiselt arvatakse, et Reichswehr mängis aastatel 1933–35 olulist rolli Saksa õigusriigi demonteerimisel, sillutades teed natside sõjakale retoorikale ja ühepartei diktatuurile.¹¹⁰ Seda võib mõneti öelda ka Eesti sõjaväe kohta, mis sai Pätsi diktatuuri instrumendiks. Erinevus seisneb vaid selles, et Saksa armee sai Hitleri instrumendiks välispoliitikas, Eesti armee aga mõjuvaks faktoriks Pätsi sisepoliitikas, osutudes kõlbmatuks välisvaenlase vastu võitlemiseks.

Erinevalt Saksamaast toimus Eesti sõjaväes juba aastatel 1934–36 ohvitserkonna ulatuslik puhastus poliitilistel motiividel, mille “õiguslikuks” aluseks võib lugeda ülalpool mainitud kaitseministri käskkirja nr. 50. Nii karistati 1936. aastal vapside üle toimunud näidisprotsessil 155-st kohtualusest 23 sõjaväelast, kellest kaks olid kindralid, neli vanemohvitserid, kuusteist nooremohvitserid ja üks sõjaväeametnik. Neile mõisteti pikaajaline

¹⁰⁵ Marandi, *Must-valge lipu all*, I, 387, 451–452.

¹⁰⁶ William Tomingas, *Mälestused: vaikiv ajastu Eestis* (Tallinn: Olion, 1992), 371–375.

¹⁰⁷ ERA, f. 495, n. 5, s. 12, l. 20: Telegramm väekoondiste ja keskasutuste ülematele, Kaitseväe ülemjuhataja käskkiri nr. 1, 13.03.1934.

¹⁰⁸ Ilmjärv, *Hääletu alistumine*, 367, 369

¹⁰⁹ ERA, f. 31, n. 5, s. 332, l. 176/564; Riigivanema otsus nr. 173, 12.03.1934; *Riigi Teataja*, 22 (1934), 156; 23 (1934), 169; 40 (1938), 365; 74 (1939), 586.

¹¹⁰ *Die Wehrmacht. Mythos und Realität*, 51–52.

vangistus, degradeeriti reameesteks ja võeti ära kõik aumärgid ja autasud.¹¹¹ Kohtuprotsessil sattusid riigivastase tegevuse kahtluse alla terved sõjaväeosad ja Kaitseliidu malevad, mille “suurem hulk”, “peaaegu kõik” või “suurel määral” ohvitseri ja üleajateenijaid pidasid “tihedat sidet” EVL-iga.¹¹² Vahetult enne riigipööret, 1934. a märtsi algul tagandati ametikohalt neli üksikväeosa ülemat ja ühe sõjaringkonna ülem nende seoste tõttu EVL-iga.¹¹³ Pärast riigipööret vabastati tegevteenistusest üks kindral, kolm vanemohvitseri ja kuus nooremohvitseri, viidi üle teisele ametikohale hilisema määramisega reservi veel neli vanemohvitseri ja kolm nooremohvitseri. Puhastused jätkusid seoses 1934. aasta sõjaväereformiga – üleminekuga territoriaalsüsteemile.¹¹⁴ Kaitseliidus arvati 1934. aastal nimekirjadest välja poliitilistel motiividel rohkem kui 620 kaitseliitlast.¹¹⁵ Sellest võib teha järelduse, et riigipöörde teostanud Konstantin Pätsi ja Johan Laidoneri duumviraat tegi põhjaliku puhastuse Eesti sõjaväe ridades. Teatavasti teostati õigusemõistmist pärast 1924. ja 1934. aasta sündmusi sõjaväe välikohtutes, mille tegevust võimaldas riigis kehtinud kaitsesiseisukord.¹¹⁶ Puhastuse tulemusel kinnistati sõjaväe kasutamist poliitikas üksnes uue režiimi volitusel.

Kuigi vabadussõjalasi ja neid toetanud Eesti ohvitseri süüdistati sidemetes Itaalia fašistide ja Saksa NSDAP-ga,¹¹⁷ jäid Eesti sõjaväelaste ametlikud hinnangud fašistide ja natsionaalsotsialistide tegevusele negatiivseks. Ka ajakirjas Sõdur hakati järjest rohkem pöörama tähelepanu arengutele Saksamaal, eriti pärast Hitleri võimule tulekut. Uutes artiklites käsitleti kunagise Reichswehri juhtkonda juba teistmoodi. Näiteks varem Sõduris kiidetud kindral von Seeckti süüdistati nüüd imperialistlike vaadete väljendamises. Natsides nähti ohtu Eestile ja avaldati umbusaldust baltisakslastele.¹¹⁸ 1934. aastal kirjutati kantsleriks saanud Hitleri avaldustest

¹¹¹ ERA, f. 495, n. 3, s. 243, l. 13–14: Kaitsvägede ülemjuhataja käskkiri ja Riigivanema käskkiri kaitsvägedele kohtulikult karistatud ohvitseride degradeerimisest, juuli 1936. a; *ibid.*, l. 16–30: Sõjaväe Kõrgema Kohtu otsus, 25.05.1936.

¹¹² Marandi, *Must-valge lipu all, I*, 449–450.

¹¹³ *Ibid.*, 411.

¹¹⁴ ERA, f. 499, n. 2, s. 14, l. 303: Kaitsvägede ülemjuhataja salajane käskkiri nr. 13, 20.03.1934.

¹¹⁵ Marandi, *Must-valge lipu all, II*, 11–13.

¹¹⁶ *Eesti ajalugu VI: Vabadussõjast taasiseseisvumiseni*, peatoimetaja Sulev Vahtr, toimetajad Ago Pajur, Tõnu Tannberg (Tartu: Õpetatud Eesti Selts & Ilmamaa, 2005), 74–75.

¹¹⁷ Jaak Valge, “Eesti vabadussõjalased ja Saksa natsionaalsotsialistid: ideoloogia, poliitiline taktika ja kontaktid”, *Tuna*, 3 (2009), 60; Paul Laamann, *Ühe Eesti ohvitseri elutee ja sõjamälestused* (Tartu: Evy Laamann Kalbus, 2013), 224–227.

¹¹⁸ “Saksamaa ja Ida-Euroopa”, *Sõdur*, 45–46 (1933), 1258–1259.

kui “uuest Schlieffeni plaanist”.¹¹⁹ Avaldati muret seoses Saksamaa taasrelvastumisega, millega Saksamaa rikkus Pariisi rahulepingut, ja analüüsiti NSDAP sõjaväestatud struktuuride võimekust.¹²⁰ Üldiselt tunnistati Eesti sõjaväes, et vaatamata Hitleri sõjakatele sõnavõttudele ei olnud Saksa armee 1933. aasta suvel veel suureks Euroopa sõjaks valmis.¹²¹

Samas leidis ka pisut teistsuguseid arvamusi, milles võib näha EVL-i mõju. Näiteks kommenteeriti 1933. aasta Sõduris sõjalist väljaõpet Saksamaal asekantsleri ja Zentrum-partei liidri Franz von Papeni sõnadega: “Rahvas, kelle noorsugu on patsifistlik, määrab end kadumisele maailma ajaloost.” Kuigi selles nähti rahvuspoliitilist revanšismi, arvati, et saksa “rahvuslik ärkamine” tugevdab sõjaväge, sest ta “õhutab sõjalist vaimu”. Sellepärast kritiseeriti Eesti ajakirjanduses väljendatud seisukohta¹²², kus mõisteti hukka saksa noorte tegevust NSDAP rünnakrühmade koosseisus. Sellele vastuseks andis ajakiri Sõdur mõista, et Eesti võiks Saksa noorlaste kasvatusel mudelit hoopis eeskujuks võtta.¹²³

Üldiselt peab tunnistama, et poliitilise meelsuse kontroll Eesti sõjaväelaste üle 1934.–36. aastatel ei olnud uudne. Ulatuslik järelevalve sõdurite meelsuse üle toimus Eesti sõjaväes juba 1920. aastate algul. Sel ajal hinnati kõrgelt kommunistide ohtu, mistõttu sõjaväeluure ja sõjaväeüksuste ülemad pöörasid sellele kõrgendatud tähelepanu. Sarnaselt Reichswehriiga suudeti Eesti väeosades tegutsenud kommuniste kiiresti neutraliseerida. Näiteks võib tuua 1. jalaväediviisi juures Narvas tegutsenud kindralstaabi vastuluure ülema aseohvitser Hugo Maasiku¹²⁴ ohuhinnangu analüüsi kommunistide tegevusest 1. diviisis 1923. aasta sügisel. Nimelt tõi Maasik esile sama aasta novembris kinnitatud Eesti Kommunistliku Partei (EKP) tegevusjuhendi, milles püstitatakse põrandaalustele kommunistidele ülesanne jätkata organiseerimis- ja kihutustööd Eesti sõjaväeosades.¹²⁵ Eesti vastuluure andmetel tegutses 1. diviisi allüksustes ja isegi diviisistaabis vähemalt 10 sõdurit-kommunisti, kes olevat üritanud varastada väeosadest

¹¹⁹ “Uus Schlieffeni plaan”, *Sõdur*, 21/22 (1934), 616–620.

¹²⁰ “Saksamaa uuestirelvastumine”, *Sõdur*, 27/25 (1933), 752–754; “Saksa sõjapoliitika alused”, *Sõdur*, 39/40 (1933), 1023–1024.

¹²¹ “Rahu säilitamise püüded. Nelja riigi pakt ja Ida pakt”, *Sõdur*, 33/34 (1933), 933–935.

¹²² “Sellised nad on” [piltuudis], *Tallinna Post*, 10 (05.03.1933), 6.

¹²³ “Sõjaväelised harjutused spordina Saksamaal”, *Sõdur*, 9/10 (1933), 362–363.

¹²⁴ Hugo Maasikul õnnestus paljastada mitmeid Nõukogude Venemaa salakuulajaid 1. diviisi piirkonnas, vt täpsemalt Reigo Rosenthal ja Marko Tamming, *Sõda pärast rahu: Eesti eriteenistuste vastasseis Nõukogude luure ja põrandaaluste kommunistidega 1920–1924* (Tallinn: SE&JS, 2010), 380.

¹²⁵ ERA, f. 515, n. 1, s. 676, l. 17–18; Hugo Maasiku ettekanne 1. diviisi ülemale, november 1923. a.

vintpüsse tulevase ülestõusu tarbeks.¹²⁶ Arvatavate kommunistide ja nende poolehoidjate väljaselgitamine toimus juba kutsealuste määramisel väeosadesse, kus jätkus nende üle varjatud järelevalve.¹²⁷ Järgnevatel aastatel toimus kontroll sõdurite poliitilise meelsuse üle nn kultuurselfgitustöö isamaalisuse õppetundides selle läbiviimise eest väeosas vastutavaks määratud ohvitseride poolt.¹²⁸ Märkimisväärselt rõhutas vastuluuraja Maasik ühes oma ettekandes 1923. aasta sügisel, et põrandaalused kommunistid aktiveerusid Narvas ja 1. diviisis just seoses revolutsiooniliste sündmustega Saksamaal.¹²⁹ Selle hinnangu põhjal võib öelda, et Maasikul oli hea analüütiline võime seostada poliitilist olukorda Saksamaal võimalike plaanidega Nõukogude Liidus ja oletada sellest tulenevat ohtu Eestile. Kuigi tänapäeva Venemaa ajaloolase Mihhail Meltjuhovi arvates ei olnud Punaarmee 1923. aastal valmis “revolutsiooniliseks interventsiooniks” Saksamaale, võib siiski teha tema uurimuse põhjal järelduse, et poliitbüroos peeti teoreetiliselt võimalikuks *cordon sanitaire* (sh ka Eesti) hävitamist, kuna Saksamaa sündmuste taustal tehti mõningaid välispoliitilisi samme ja ettevalmistusi relvajõududes.¹³⁰

Kokkuvõte

Reichswehri areng pärast Esimest maailmasõda toimus keeruliste poliitiliste olude taustal, mille juures suuremat mõju avaldasid kaotus sõjas, Saksa keisririigi kokkuvarisemine ja Pariisi rahulepingu tingimused, mis oluliselt piirasid armeed koosseisu ja relvastust. Psühholoogiliselt avaldus see sõjaväelaste “novembrielamusena”, millega kaasnes kaotuse sõjaliste asjaolude ideeline eiramine. Weimaris välja kuulutatud demokraatlik Saksa vabariik

¹²⁶ ERA, f. 515, n. 1, s. 676, l. 20: Hugo Maasiku täiesti salajane ettekanne põrandaaluste kommunistide tegevusest 1. jalaväediviisi väeosades, detsember 1923. a. – jaanuar 1924. a. (?).

¹²⁷ ERA, f. 515, n. 1, s. 676, l. 24: Viru Rahvaväe ülema täiesti salajane akt 5. üksik-jalaväepataljoni ülemale, jaanuar 1924. a.; ERA, f. 546, n. 1, s. 447: 8. jalaväeväerügemendi adjutandi märgukiri 3. kompanii ülemale, 03.04.1924.

¹²⁸ Oskar Jalajas, *Kultuur-selgitustöö metoodika käsiraamat* (Tallinn: Kindralstaabi VI osakond, 1925), 8–15.

¹²⁹ 1923. a oli olukord Saksamaal üpris keeruline. Sel ajal toimusid Ruhri okupeerimine Prantsuse armeed poolt ja sealseid relvakokkupõrked, NSDAP “Ölleputš” Münchenis, separatistide tegevus Münchenis ja Aachenis, relvakokkupõrked Tüüringis ning kommunistide relvastatud ülestõus Hamburgis, vt lähemalt: Peter Bachmann, Kurt Zeisler, *Der deutsche Militarismus: Illustrierte Geschichte*, 2 (Berlin: Militärverlag der DDR, 1983), 163–177.

¹³⁰ Mihhail Mel'tyukhov, *Krasnaya Armiya i nesostoyavshayasya revolyutsiya v Germanii* (1923 g.) (Moskva: Airo-XXI, 2013), 83–94, 110–111, 140–141, 190–193.

sattus keerulisse olukorda, mil tuli kaitsta riigipiire ja maha suruda pealinnas ja pea üle kogu riigis puhkenud revolutsioon. Valitsuse kokkuleppel armee juhtkonnaga hakati formeerima demobiliseeritud ja töötuks jäänud sõjaväelastest vabatahtlikke üksuseid – vabakorpuseid. Kuigi nende lahinguefektiivsus tänavalahingutes ülestõusnute vastu oli hea, siis lojaalsus valitsuse ja demokraatliku riigi suhtes oli kaheldav. Pariisi rahulepingu tingimuste täitmisel desarmeerimisele ja arvulisele vähendamisele mõistetud Ajutises Reichswehris kasvasid sotsiaalpoliitilised pinged, mis valandusid 1920. aastal riigivastaseks Kapp-Lüttwitzi putsiks.

Reichswehri ohvitserikorpus oli oma olemuselt arhailine ja traditsionalistlik ning selle juhtkonna heakskiidul kultiveeriti armees monarhistlikke ja revanšistlikke vaateid. Armee isikkoosseisu valikul järgiti sõjaväe traditsioonilise isoleerituse põhimõtet, millega üritati takistada ühiskonnas levinud “laostuvaid” demokraatlikke väärtusi. Tulevase massiar mee raamstruktuuriks planeeritud Reichswehri kui kaadriarmee arendati von Seecki ajal “riik riigis” põhimõttel, mis välistas mitte ainult ühiskondliku ja riikliku kontrolli armee üle, vaid seadis küsimuse alla armee lojaalsuse demokraatliku riigi suhtes üldse. Saksa armee teenis mitte parlamentaarset vabariiki kui nende meelest ajutist nähtust, vaid “igavest Saksa riiki” ehk Reichi kui Saksa natsiooni müütilist ja samas “aegumatut” poliitilist substantsi.

Samal ajal langes ohvitserikorpuse revanšism, mis oli suunatud Versailles’ diktaadi denonsseerimisele, taasrelvastumisele ja üldise sõjaväekohustuse taaskehtestamisele, kokku mitte ainult konservatiivse erakonna DNVP programmiliste seisukohtadega, vaid üha enam populaarsust kogunud paremradikaalse NSDAP-i ja tema liidri Adolf Hitleri retoorikaga. Kuigi näiliselt säilitas Reichswehri ohvitserikorpus poliitilist neutraliteeti ja kohati taunis natsionaalsotsialiste kui lumpenproletariaati, levis nende poolehoid nooremate ohvitseride seas, kes tervitasid lõppkokkuvõttes natside võimuletulekut. Pärast 1933. aastat soodustas Saksa armee oma hoiaikutega “õigusriigi demonteerimist” ja Hitleri agressiivset välispoliitikat.

Eesti sõjaväes tunti arengute vastu Saksa sõjaväes aastatel 1919–35 kõrgendatud huvi. Sõjatehniliste küsimuste kõrval võeti Eesti sõjaväelaste fookuse alla Reichswehri identiteedi ja lojaalsuse küsimus demokraatliku Weimari vabariigi suhtes. Kokku avaldati Eesti sõjanduslikus ajakirjas Sõdur mitukümmend selleteemalist artiklit, milles toodi välja kaadriarmee väljaõppe süsteemi efektiivsus ning analüüsiti Saksa ohvitserkonna tugevat korporatiivset identiteeti. Siinkohal võib pidada märkimisväärseks juhtiva Eesti sõjaväelase ja sõjaministri, kindralleitnant Nikolai Reegi

tähelepanekuid Reichswehri komplekteerimise ja väljaõppesüsteemi kohta, mis mõjutasid Eesti sõjaväe väljaõppe ümberkorraldust 1930. aastate keskel. Selle alla kuulus teiste hulgas pataljoniülemate kursuste loomine analoogselt Reichswehriiga. Üllatavalt positiivne oli ka suhtumine Reichswehri juhtkonda. Kindralite von Hindenburgi, Ludendorffi ja von Seeckti kohta kirjutati 1920. aastatel kiidusõnu ja samas tauniti Weimari vabariigi poliitilist nõrkust. Sellega kritiseeriti ka Eesti vabariigi riigikorraldust, eriti 1920. aastatel.

Mõnikord esineti Eesti sõjaväes ka kriitiliste hinnangutega Reichswehri aset leidnud arengutele. Kriitika alla langesid Saksa sõjaväelaste üleliigne traditsionalism, kalduvus imperialismi-igatsusele ja aadlike kõrge protsent ohvitserkonnas. See võis olla seotud eestlaste traditsiooniliste hirmudega sakslaste suhtes. Kriitiline suhtumine hoogustus veidi pärast natside võimule tulekut, mis tekitas osade Eesti ohvitseride seas kõhklusi ja muret sakslaste võimaliku agressiooni tõttu välispoliitikas.

Kui 1920. aastatel Sõduris avaldatud artiklid olid enamasti sõjatehnilised, keskendusid Reichswehri arengu, väljaõppe ja taktika küsimustele, siis 1930. aastate esimesel poolel muutusid artiklid aina kriitilisemaks, kuna tajuti Saksamaalt tulenevat välispoliitilist ohtu. Sõduris antud ülevaated ja analüüsid on üpris põhjalikud, kuigi tihti eksitavad ja moonutatud. Seda võib põhjendada osaliselt sellega, et nad koostati üksnes välismaise ajakirjanduse põhjal. Eesti diplomaatiline kirjavahetus Reichswehri küsimuses enne 1935. aastat on äärmiselt napisõnaline ja katkendlik ning Eesti ohvitseride visiite Saksamaale sel ajal ei praktiseeritud.

Klassikaliseks saanud Reichswehri näide iseloomustab pingeid ühelt poolt traditsiooniliselt konservatiivse ja rangelt hierarhilise sõjaväe ning teiselt poolt reformidele orienteeritud ja detsentraliseeritud demokraatliku riigi vahel. Sarnaseid näiteid, mis viisid mõnikord relvakonfliktini armee ja riigi vahel, võib tuua Hispaania, Rumeenia, Poola ja teiste riikide sõdadevahelise perioodi ajaloost. Ka Eestis mängis sõjavägi mõjukat rolli sisepoliitlikas. 1924. aastal surus Eesti sõjavägi kommunistide ülestõusu maha, misjärel selle mõju riigis hakkas kasvama. Eesti sõjaväe politiseerimisele mängisid kaasa nii veteraniorganisatsioonist poliitiliseks liikumiseks võrsunud Eesti Vabadussõjalaste Liit kui ka rahvuslik riigiideoloogia. Vabadussõjalaste mõjul ja riigis valitsenud üldise poliitilise ebastabiilsuse taustal politiseerusid Eesti sõjavägi ja Kaitseliit kiiresti. Selles osas sarnanes olukord NSDAP-i ja Teraskiivri mõjuga Reichswehriis.

1934. aasta märtsis võimule tulnud Pätsi-Laidoneri duumviraat võttis tarvitusele karmid meetmed sõjaväe sisemise politiseerimise lõpetamiseks.

Sõjaväes ja Kaitseliidus viidi läbi puhastused – teenistusest vabastati mitusada sõjaväelast ja kaitseliitlast, 23 neist anti kohtu alla, paljud arvati reservi või saadeti sisepoliitiliselt olulisest Tallinna garnisonist eemal asuvasse väeosadesse. Puhastuste tulemusel suudeti luua uuele režiimile kuulekas sõjavägi.

Kuigi Eesti sõjaväe identiteedi areng, mis erinevalt Saksa kogemusest põhines võidu narratiivil, erines Reichswehri problemaatikast, võib neis märgata ühiseid jooni. Nendeks võib pidada sõjaväe politiseeritust, natsionalistlikke ja traditsionalistlikke tunnusjooni, katset eristuda ülejäänud ühiskonnast ning sõjaväelaste otsest sekkumist poliitikasse. Kuigi Saksa mõjud Eesti sõjaväele süvenesid pärast kindral Reegi määramist sõjavägede staabi ülemaks 1934. aastal, eelnesid sellele publikatsioonid Eesti sõjaväe häälekandjas – ajakirjas *Sõdur*.

ABSTRACT: *The identity crisis in the Reichswehr: its influence on and reflection in the Estonian Army in 1919–1934*

Relations between the army of the Weimar Republic (Reichswehr) and state authorities of Germany are characterised by the formula “a country within a country” and as such can be regarded as a classical example of interconnection between the military and civil society. Based on the Reichswehr example, it is possible to analyse interconnections between the army and the state in Estonia during the interwar period in order to determine the role played by the army in Estonia’s political life and the impact it had on state government. To achieve this goal, it is necessary to characterise the main problems in relations between the Reichswehr and state authority and to ascertain the attitude towards the Reichswehr in the Estonian Army as represented by the central media of the army – the journal *Sõdur* (Soldier).

Limitations set at the Paris Peace Conference, the creation of the Reichswehr itself and its attitude towards the democratic republic all together created a military identity crisis in which several separate aspects are discernible. Firstly, the defeat of Germany in World War I was seen by officers of the Reichswehr as the result of a political conspiracy of “internal enemies”, which was demonstrated by the November revolution of 1918 and created a narrative of defeat, and at the same time – the ideological basis for revanche. Secondly, a closed system of army recruitment and general isolation from

“politically corrupt” civil society created the effect of army elitism, which was intensified by the high percentage of nobility and descendants from hereditary military families among the officers.

Estonia did not have a military representative in Berlin or direct contacts with the German Army until 1936. Nevertheless, questions related to developments in the Reichswehr were rather substantially discussed in the journal *Sõdur*. The Estonian Army observed problems and developments in the Reichswehr, drawing mostly on information from the German or other foreign press, which resulted in an inaccurate understanding of several matters.

Comparatively numerous articles were devoted to tactical development in the Reichswehr, giving detailed analysis of military training of officers and soldiers, the conducting of manoeuvres, and technical equipment. The Estonian military press gave a positive assessment of Germany’s generals, especially Paul von Hindenburg and the Chief of Army Command Hans von Seeckt. The “national upbringing” of German youth that was implemented by different public and political organisations in Germany was also presented in a positive light. It must be noted that the attitude of the Estonian military towards the Reichswehr changed as Adolf Hitler and the national-socialists gained power.

Pro-German orientation among army leadership in Estonia increased after the coup of March 1934 and the appointment of Lieutenant General Nikolai Reek as Chief of the Estonian General Staff. Notwithstanding his participation in the First World War and the War of Independence against the Germans, and his education in a military academy in France during the 1920’s, Reek already believed in 1929 that the Reichswehr’s military training based on the principle of quality, as well as principles Germans used to train both higher and lower ranking officers provided a suitable model for reforms in the Estonian Army. Such reforms became possible only after March of 1934 and subsequent closer cooperation with Germany in military matters.

Much like the Reichswehr, the Estonian Army suffered from the political influence of different political parties. The most dangerous was believed to be the influence of the Estonian Communist Party in 1924, which operated underground and under directions from Soviet Russia. Estonia’s military counter-intelligence also believed the activities of communists in the border city of Narva and the military base of the First Infantry Division in 1923 to be interconnected with revolutionary events in Germany.

Another political force that exerted influence on the Estonian Army was the right wing radical organisation known as the Union of Participants in the Estonian War of Independence (the so called Vaps Movement). This organisation, like the German NSDAP or Stahlhelm, united in itself not only war veterans and ethnic nationalists, but also many officers. As a result of the coup of March 1934, the Vaps Movement was disbanded and politically motivated purges began among army personnel. Several tens of officers were transferred to reserve forces or to other units, or even tried in court.

KEYWORDS: military identity, military training, Reichswehr, Estonian Armed Forces, 12 March 1934 coup d'état

IGOR KOPÕTIN (b. 1982) is a Lecturer of Military History at the Estonian National Defence College and a Ph.D. student at Tallinn University.*

* Correspondence: Estonian National Defence College, Riia 12, Tartu 51013, Estonia.
E-mail: igor.kopotin@mil.ee

